

UPPSALA
UNIVERSITET

BESLUT

2021-04-13 Dnr UFV 2021/101

Utbildningsdepartementet

Ökad kvalitet i lärarutbildningen och fler lärare i skolan

Box 256
SE-751 05 Uppsala

Besöksadress:
Dag Hammarskjölds väg 7

Handläggare:
Anna Hagborg

Telefon:
018-471 1492

anna.hagborg@uadm.uu.se

Beslut

Härmed beslutas att Uppsala universitet överlämnar bifogat yttrande som sitt svar på ovan rubricerad remiss.

Bakgrund

Uppsala universitet har beretts möjlighet att lämna synpunkter på remissen *Ökad kvalitet i lärarutbildningen och fler lärare i skolan*.

Bifogat yttrande har utarbetats av professor Esbjörn Larsson, docent Åsa af Geijerstam, docent Eva Lundqvist och lektor Sina Hallsén, samtliga från Institutionen för pedagogik, didaktik och utbildningsstudier. Utbildningsledare Anna Hagborg, biträdande avdelningschef Cilla Häggqvist, universitetsjurist Mattias Wande har också deltagit i arbetet.

Beslut i detta ärende har fattats av undertecknad rektor i närvaro av prorektor Coco Norén och universitetsdirektör Caroline Sjöberg, efter föredragning av utbildningsledare Anna Hagborg. Närvarande därutöver var akademiombudsman Per Abrahamsson och Uppsala studentkårs ordförande Jacob Färnert.

Anders Hagfeldt

Anna Hagborg

UPPSALA
UNIVERSITET

Box 256
SE-751 05 Uppsala

Besöksadress:
Dag Hammarskjölds väg 7

Handläggare:
Anna Hagborg

Telefon:
018-471 1492

anna.hagborg@uadm.uu.se

YTTRANDE

Datum 2021-04-13 Dnr UFV 2020/1447

Utbildningsdepartementet

Ökad kvalitet i lärarutbildningen och fler lärare i skolan

Uppsala universitet har beretts möjlighet att lämna synpunkter på ovan rubricerad remiss.

Yttrande har utarbetats av professor Esbjörn Larsson, docent Åsa af Geijerstam, docent Eva Lundqvist och lektor Sina Hallsén, samtliga från Institutionen för pedagogik, didaktik och utbildningsstudier. Biträdande avdelningschef Cilla Häggqvist, universitetsjurist Mattias Wande och utbildningsledare Anna Hagborg har också deltagit i arbetet.

Kort sammanfattning

Det är positivt att remissen riktar fokus mot lärarutbildningarna och deras kvalitet. Uppsala universitet menar emellertid att det är oklart hur förslagen i betänkandet kan leda till en kvalitetshöjning. Uppsala universitet avstyrker därför remissförslaget.

Uppsala universitets huvudsakliga kritik mot de förslag som presenteras i betänkandet kan sammanfattas i tre områden.

För det första speglar betänkandet en orimlig detaljstyrning av lärarprogrammen, vilket är något som framträder på flera ställen i texten. Med en välvillig tolkning kan detta angreppssätt förstås som att utredarna anser att skolans viktiga samhällsfunktion gör att lärarutbildningen behöver tydligare riktlinjer, men det kan också tolkas som ett utslag för en bristande tilltro till lärarutbildningarna och till lärarprofessionen. Att ännu tydligare detaljstyra utbildningen och utforma särlösningar kan missgynna lärarprofessionen och minska förtroendet för såväl skola som lärarutbildning. Uppsala universitet motsätter sig därför denna detaljstyrning.

För det andra avstyrker Uppsala universitet både förslaget att införa en ny försöksverksamhet (utan att det skett någon utredning av de olika vägar till läraryrket som redan finns) och det

UPPSALA
UNIVERSITET

konkreta förslag som rör en förkortad KPU riktad mot grundlära- och ämneslärarexamen som presenteras i betänkandet. Den föreslagna försöksverksamheten riskerar att ge studenterna ett för grunt ämnesdjup och en för dålig förberedelse för den kommande yrkesutövningen.

För det tredje innehåller betänkandet ett synsätt på relationen mellan forskning, utbildning och praktik som är problematisk, där uppfattningen av vad som utgör forskning skiljer sig markant från den gängse bilden inom såväl akademien som forskarsamhället i övrigt. Om riksdag och regering vill satsa på att ytterligare öka kvaliteten i lärarutbildningarna är det av yttersta vikt att ett utökat forskningsanslag medföljer den utbyggnad av grundutbildningen som skett och föreslås fortsatt ske under kommande år. Detta är inte minst viktigt för att säkerställa utredarnas vision att *”En lärar- och förskolläraryrkesutbildning med tydlig forskningsanknytning innebär att studenterna får med sig ett forskande arbetssätt när de går ut i yrkeslivet”*.

Kommentarer och ändringsförslag

Försöksverksamhet med förkortad KPU för blivande grundlärare och ämneslärare

Ett exempel på den detaljreglering som Uppsala universitet hänvisar till ovan rör förslaget på en försöksverksamhet med förkortad KPU, där det till och med fastslås under vilken period på året en viss utbildning ska erbjudas och i vilken studietakt.

Uppsala universitet vänder sig (oavsett ovan angivna argument) mot införandet av en sådan försöksverksamhet, utan att det skett någon utredning av de olika vägar till läraryrket som redan finns. Uppsala universitet har till exempel under de senaste åren erbjudit en komprimerad pedagogisk utbildning, där studenterna också läser kurser under sommaren. På så sätt har det funnits möjlighet att läsa in utbildningen på en kortare tid, men med bibehållen kvalitet. Det finns också liknande varianter vid andra lärosäten. Uppsala universitet anser att det är viktigt att ta tillvara de utredningar som redan genomförts med anledning av sådana utbildningar och att vid behov genomförs nya utvärderingar innan en eventuell försöksverksamhet med en förkortad KPU inleds.

Istället för att initiera nya utbildningar är det i nuläget mer effektivt ur lärarförslagsperspektiv att tillsätta mer resurser för att upprätthålla en hög kvalitet och kvarvara på de utbildningar som redan finns på plats. En försöksverksamhet genererar kostnader för de lärosäten som väljer att delta som skulle kunna användas

UPPSALA
UNIVERSITET

till ordinarie utbildning istället. En förkortad KPU gör också att gapet mellan ämneslärarprogrammet och KPU ökar, vilket med stor sannolikhet leder till att det blir svårare att motivera en student att läsa ämneslärarprogrammet.

Det är dessutom oklart på vilka grunder urvalet av behörighetsgivande grundexamina gjorts. En grundexamen i arkitektur ses till exempel som behörighetsgivande för antagning i ämnet matematik, trots att det inte finns en enda högskolepoäng som klassas som matematik i arkitektutbildningen. Det är också oklart hur en specifik grundexamen relaterar till behörighet att undervisa i ett visst skolämne, till exempel hur detta förslag förhåller sig till Skolverkets innehållsmässiga krav på undervisningsämnen eller till de krav på ämnesinnehåll som lärosäten ställer i relation till ordinarie lärarutbildningar.

Kvalitet och ämnesdjup

Än mer problematiskt är att den föreslagna försöksverksamheten riskerar ge studenterna såväl för grunt ämnesdjup som för dålig förberedelse inför den kommande yrkesutövningen i övrigt.

I förslagen till de nya kompletterande lärarutbildningarna pekas sex områden ut som nödvändiga för blivande lärare att tillgodogöra sig under utbildningen. Övriga moment anses möjliga att stryka, alternativt möjliga att inkludera antingen i den verksamhetsförlagda utbildningen eller i studenternas ämnesstudier.

Uppsala universitet menar att det finns stora problem med ämnesdjupet i den föreslagna KPU för grundlärare. Detta kan exemplifieras genom det faktum att lärare i årskurs sex ska ha tillräckligt ämnesdjup för att undervisa i en lång rad ämnen, medan ämnesstudierna i förslaget endast omfattar 35hp (förutom de ämnen den studerande har med sig i sin grundexamen). Det är svårt att se hur innehållet ska kunna väljas till kurserna som ingår i ämnesstudierna, och hur ämneskunniga lärarutbildare ska kunna motiveras att göra detta urval samt undervisa på kurserna.

Problemet som rör ämnesdjup är även kopplat till de områden i den utbildningsvetenskapliga kärnan som enligt förslaget ska inkluderas i den verksamhetsförlagda utbildningen eller studenternas ämnesstudier. Att för undervisningen helt centrala moment som betyg och bedömning samt läroplansteori och didaktik ska bakas in i ämnesstudier som endast ska omfatta 20/35 hp ger inte de studerande förutsättningar att möta de krav som ska kunna ställas på lärare i ett kommande arbetsliv.

UPPSALA
UNIVERSITET

Det finns dessutom starka argument för att lärare inte bara utbildas för att utföra den konkreta undervisningen, utan också för att utveckla en förståelse för det system de som blivande lärare förväntas vara en aktiv del av. Ett vetenskapligt förhållningssätt och kritiskt tänkande är en förutsättning för att kunna få förståelse och insikt i läraryrkets förutsättningar och villkor i ett föränderligt utbildningssystem. Det är därför högst problematiskt att områden som skolväsendets historia tas bort eller förväntas kunna inkluderas i ämnesstudierna eller den verksamhetsförlagda utbildningen, särskilt som det i skolans styrdokument tydligt framhålls att det historiska perspektivet utgör ett av de övergripande perspektiv som ska genomsyra all undervisning för att ge överblick och sammanhang (Lgr11; Lgy11).

Uppsala universitet vill återigen poängtera orimligheten i att förkortade utbildningar och ökad kvalitet kan tänkas gå hand i hand. Uppsala universitet avstyrker förslaget och är därför inte heller intresserad av att ingå i en sådan eventuell försöksverksamhet, om en sådan trots allt skulle komma till stånd.

Fokus på kopplingen mellan teori, praktik och forskningsanknytning

En snäv syn på praktiktäna forskning

Utredarna menar att den praktiktäna forskningen borde ges ett mer tydligt fokus i lärarutbildningen. Uppsala universitet poängterar vikten av att synen på praktiktäna forskning inte får bli alltför snäv och fastna vid till exempel effektstudier och en förväntan på forskning som ”berättar vad som är rätt”.

Det är viktigt att blivande lärare också får möta mer grundläggande forskning och lära sig att själva tillgodogöra sig denna genom att öva på att själva omsätta forskningsresultat till praktisk kunskap. Detta synsätt betonas också i promemorian genom skrivningar som att ”*En lärar- och förskolläraryrkesutbildning med tydlig forskningsanknytning innebär att studenterna får med sig ett forskande arbetssätt när de går ut i yrkeslivet*”.

En del i detta, enligt betänkandet, är en strävan efter att anställa forskarutbildade lärare i lärar- och förskolläraryrkesutbildningen. Det är viktigt att bevaka att lärarutbildningen inte blir en professionsutbildning utan vetenskaplig förankring. För att detta ska vara möjligt att genomföra i praktiken behöver basanslagen för utbildningsvetenskaplig forskning öka betydligt. Ökade forskningsanslag är en förutsättning för att kunna upprätthålla en hög

andel forskande lärare och genom detta forskningsanknyta utbildningarna i ännu större utsträckning.

Övningsskolor

Den försöksverksamhet med övningsskolor som bedrivits vid ett antal lärosäten ska ses som ett led i att på ett mer tydligt sätt koppla samman teori och praktik. Utredningen föreslår att försöket med övningsskolor bör permanenteras. Det är viktigt att i en sådan process föra en dialog med de lärosäten som har haft denna typ av samarbeten och att ta hänsyn till utvärderingar av verksamheten.

Med avseende på praktikinära forskning i övningsskolor eller övningsförskolor menar Uppsala universitet att det är viktigt att begreppet forskning inte urvattnas, och att lärosäten står stadigt i vad forskning är, vilka krav som kan ställas på forskning och vem som kan bära ansvaret för att utföra forskning. I promemorian verkar praktikinära forskning snarare avse utvecklings- och utvärderingsarbeten. Detta är centralt i många verksamheter och för att genomföra utvecklings- och utvärderingsarbeten kan det krävas systematiska metoder som också kan användas i forskning. Det betyder dock inte att det är forskning.

En (av flera) risker med att till exempel benämna studenters självständiga arbeten som forskning kan vara att resultat som studenter kommer fram till betraktas som vetenskapligt framtagna resultat. Om undervisning ska vila på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet måste kraven på den vetenskapliga grunden vara att den är baserad på just forskning. Examensarbeten och utvecklingsarbeten är exempelvis inte granskade i peer review-processer, vilket forskning är.

Formuleringen på sid 108 om att det är skolorna som ska ge studenterna inblick i praktikinära forskning är mycket problematisk och ger en skev bild av ansvarsfördelningen mellan universitet/högskolor och skolor/förskolor när det gäller forskning. En sådan ambition skulle innebära att det ställs mycket höga krav på antalet forskarutbildade lärare vid övningsskolorna, vilket inte är realistiskt.

En möjlighet är att istället tydliggöra att samverkan mellan lärosäten och övningsskolor bör stödja lärare och studenter i att till exempel inta ett vetenskapligt förhållningssätt, i att använda systematiska metoder i utvecklingsarbeten samt att utveckla en vana att söka och ta till sig forskningslitteratur. Forskare an-

UPPSALA
UNIVERSITET

ställda vid lärosäten och i skolor kan också initiera forskningsprojekt av relevans för såväl forskarsamhället som skolverksamheten.

Slutligen är det svårt att få ihop ambitionen att å ena sidan ska så många studenter som möjligt ska placeras i övningsskolor/övningsförskolor, med att studenter å andra sidan får tillgång till skolor med olika förutsättningar och att utöka distansutbildningen för att trygga lärarförsörjningen i hela landet.

Lärosäten som bedriver lärarutbildning på distans har redan nu stora svårigheter att få tillgång till VFU-platser vid övningsskolor som knutits till ett annat lärosäte. I de fall då det ändå skulle vara möjligt att placera studenter vid sådana skolor finns det problem med avseende på uppföljning av både studenternas prestationer och kvaliteten på den verksamhetsförlagda utbildningen. Detta blir särskilt påtagligt i relation till verksamheter där endast enstaka studenter placeras.

Det är bra att promemorian understryker vikten av att de lärare som följer studenterna under VFU på övningsskolorna är särskilt yrkesskickliga, men frågan är vem som bedömer det och hur det ska kunna garanteras.

Det är också positivt att handledarutbildning betonas som en viktig insats i relation till VFU och övningsskolor, men av promemorian kan man få uppfattningen att det är bristen på handledarutbildade lärare som är problemet med avseende på tillgången på VFU-platser. Problemet är snarare att inte alla skolhuvudmän tar ett lika stort ansvar när det gäller att ta emot studenter. Projekt med övningsskolor har också lett till att vissa lärosäten knyter skolor/förskolor så nära sig att de i praktiken "förbjuds" att ta emot studenter från andra universitet eller högskolor.

En förstärkning av metodikinslagen i lärarutbildningen

En lärarutbildning ska innehålla metodikinslag, men hur och i vilken omfattning de ska utvecklas avgörs bäst av lärosätena själva. Att särskilt lyfta fram metodiken utgör dessutom ytterligare ett exempel på den detaljstyrning som präglar betänkandet.

Det är också viktigt att påpeka att om metodik skrivs fram som ett enskilt område finns det dessutom en risk att kopplingen mellan ämnesinnehållet och ämnesdidaktiken (vad och varför) samt hur detta innehåll ska undervisas går förlorat. Frågor om hur ämnesinnehållet behöver omsättas/transformeras till undervisning, riskerar att falla mellan stolarna.

UPPSALA
UNIVERSITET

Självständigt arbete inom befintlig KPU

För att studenter som läser KPU ska få ut sin examen krävs minst ett självständigt arbete om 15 hp. Hur studenter som inte redan uppfyller de kraven ska ha möjlighet att få ut en examen är något som lärosätena skulle kunna hitta nya modeller för, om utbildningen inte var lika detaljreglerad som idag.

Modersmål och svenska som andra språk i grundlärautbildningen

Uppsala universitet ställer sig bakom förslaget att modersmål och svenska som andra språk ska kunna erbjudas som valbara ämnen i grundläraprogrammets årskurs 4-6. Det är dock oklart hur dokumenterat goda kunskaper i språket ska avgöras. Det är av största vikt att sådana avgöranden inte baseras på att en person har språket som modersmål (eller ett av flera modersmål). Motiveringen till detta är dels att andra än studerande med språket som modersmål kan ha goda kunskaper i språket (vilket kommenteras i promemorian), dels att begreppet modersmål är otydligt och inte nödvändigtvis betyder goda kunskaper i såväl vardagliga och skolrelaterade sammanhang.

Kognitionsvetenskap i kursen lärande och utveckling

Förutom att detta förslag utgör ytterligare ett tydligt exempel på ambitionen att detaljreglera lärautbildningen genom förordningstext är det oklart på vilka grunder just kognitionsvetenskap lyfts fram och varför det ska ske en statlig reglering av vilka perspektiv som lyfts fram i en enskild kurs. Genom det ensidiga fokus som framträder i promemorian går mycket förlorat. I skolagens 4 § står det att: ”*Utbildningen inom skolväsendet syftar till att barn och elever ska inhämta och utveckla kunskaper och värden. Den ska främja alla barns och elevers utveckling och lärande samt en livslång lust att lära. Utbildningen ska också förmedla och förankra respekt för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande demokratiska värderingar som det svenska samhället vilar på.*” vidare slås fast att ”*Utbildningen ska vila på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet*” (§ 5).

Genom att så tydligt lyfta fram ett område sker det på bekostnad av annat (för läraryrket centralt) innehåll.

Uppföljning av antalet lärarledda timmar

Ambitionen att följa upp antalet lärarledda timmar (med UKÄ som kontrollinstans) i just läraryrkesprogrammen utgör ytterligare en tydlig strävan mot att detaljreglera en högskoleutbildning på ett

UPPSALA
UNIVERSITET

sätt som är ytterst olämpligt och något som skulle inskränka lärosätenas autonomi och möjligheter att allokera resurser där de behövs bäst. Förutom att det är svårt att följa upp antalet lärarledda timmar, särskilt i lärarutbildning där det sker mycket samläsning med studenter från andra program, finns det inte alltid ett tydligt samband mellan ökad lärarbemanning och ökad kvalitet. Om ett sådant förslag skulle förverkligas finns det en påtaglig risk för att resurser som skulle kunna användas för att utveckla utbildningen, istället behöver läggas på uppföljning.

Synpunkter som rör förordningstext

Utöver vad som anförs ovan har Uppsala universitet även synpunkter på själva förordningstexten.

Nya förordningar, mer detaljregleringar, och nya och annorlunda sätt att reglera utbildning skapar en stor komplexitet och svårigheter för den enskilde att förstå vad som faktiskt gäller. Det blir många korshänvisningar mellan olika förordningar som ställer upp krav för en och samma utbildning, vilken redan idag är "lapptäckesreglerad".

Om syftet med en ny förordning är att säkerställa nationell likvärdhet i relation till lärarutbildning, men inte att styra utbildningarnas innehåll i detalj, är frågan vad som i så fall blir skillnaden jämfört med hur det ser ut idag. Vad innebär en ny förordning konkret och i en förlängning, hur påverkas kvalitén på lärarutbildningen och status på läraryrket? Här bör en jämförelse göras med hur styrningen av andra professionsutbildningar hanteras.

Av förslaget till ny förordning om utbildning till lärare och förskollärare framgår av 1 kap 1 § att förordningen reglerar utbildning, men det är inte konkretiserat till högskoleutbildning, vilket är brukligt när det handlar om just högskoleutbildning. Vidare saknas det i förordningen hänvisning till att utbildningen i övrigt regleras i högskoleförordningen. Det är högst oklart varför en sådan hänvisning saknas.

I relation till de förändringar som rör övningskolor framgår det av 2 kap 4 § 2 st att högskolorna ska använda sig av övningskolor och övningsförskolor enligt 10-12 §§. Av 12 § framgår dock att ska-kravet är relativiserat till "så stor del som möjligt" vilket torde innebära att en högskola kan hävda att det inte är möjligt alls, utan att tillämpa undantagsmöjligheten i sista stycket. Det är vidare oklart varför 2 st i 12 § gäller även om övriga

UPPSALA
UNIVERSITET

bestämmelser i 10-12 §§ inte gäller mot bakgrund av särskilda skäl.

Därtill framgår inte vilka som får ”utse” övningskolor enligt 10 § eller om det är upp till varje högskola att avgöra vilka skolor som uppfyller kraven.

Av den nya bestämmelsen i HF 6 kap 5 § framgår att det finns krav på utbildningen som ska leda fram till examina i vissa lärutbildningar. Kraven på examina har alltså, till skillnad från andra utbildningar, flyttats från examensordningen och gjorts om till krav på utbildningen. Betyder det att en student som uppfyller kraven i nya examensordningen (som nu är relativt specifierade) kan göra det utan att ha uppnått tidigare angivna examenskrav?

En annan fråga rör hur de nya bestämmelserna påverkar studenter som påbörjat sin utbildning innan de nya bestämmelserna trätt ikraft. Övergångsbestämmelserna stadgar att bestämmelserna ska tillämpas från 1 januari 2022 i fråga om utbildning och examina. Innebär detta att studenter som påbörjat men inte slutfört sin utbildning kommer slutföra sin utbildning i enlighet med de nya bestämmelserna? Det torde kunna innebära problem för enskilda studenter och risk för en förlängning av deras utbildning. Det är viktigt att studenter som påbörjat sin utbildning innan de nya bestämmelserna trätt ikraft har möjlighet att slutföra sina studier utifrån de bestämmelser som gällt sedan tidigare.

I förslaget till förändrad förordningstext är det önskvärt att utbildningarnas olika delar (utbildningsvetenskaplig kärna, VFU samt ämnesstudier) och omfattningen av dem skrivs fram på ett tydligare sätt.

Uppsala universitet menar också att det bör förtydligas vad som gäller när svenska som andraspråk kombineras med ett praktiskt eller estetiskt ämne i kap.3 paragraf 5.

Övriga synpunkter

I promemorian ingår det också förslag där det finns en ambition att reglera/förtydliga sådant som det är svårt att förstå varför det behöver förtydligas.

Ett exempel är ett förtydligande som rör att den utbildningsvetenskapliga kärnan ska ge en grund inom de kunskapsområden som är centrala för yrkesutövningen.

UPPSALA
UNIVERSITET

Ett annat är att det ska skrivas fram att syftet med VFU är ”*att ge studenterna praktiska färdigheter i yrkesutövningen och möjlighet att tillämpa teoretiska kunskaper genom att delta i skol- och förskoleverksamhet under handledning.*”

Ett tredje exempel rör att: ”*Lärosätet ska se till att utbildningen kan förläggas så nära den studerandes bostadsort som möjligt i det fall utbildningen sker på distans.*”

Det är också anmärkningsvärt att pedagogik som vetenskapligt fält inte nämns i relation till lärarutbildningens innehåll.

Uppsala universitet vill slutligen anföra att tidsplanen för att införa de föreslagna förändringarna är helt orealistisk. Av betänkandet framgår det att de föreslagna förändringarna ska träda i kraft den 1 augusti 2021 och tillämpas från årsskiftet 21/22.